

DEBAT

Stemmer fra skibsværftet

Kommentar til artiklen

“Køn på værfter – erindringer om køn fra mandlige og kvindelige værftsarbejdere 1960-80”

Af Irene Odgaard

I *Arbejderhistorie* nr. 1, 2022 har historikeren Amanda Jacobsen publiceret en artikel, som jeg har behov for at kommentere. I artiklen stiller forfatteren skarpt på:

“... italesættelser af køn hos tidligere værftsarbejdere, gennem erindrede episoder eller oplevelser baseret på eller afledt af køn.”¹

Og hun konkluderer overordnet:

“... at køn forhandles i relation til sprog, social klasse, alder, fag- og arbejdsområde samt seksualitet, der fletter sig ind i hinanden på forskellig vis i erindringerne.”²

Jeg har behov for at kommentere artiklen, idet jeg er en af de værftsarbejdere, Amanda Jacobsen har interviewet. Under falske forudsætninger, vil jeg mene, idet jeg troede, jeg bidrog til lydsporet til en museumsudstilling på Helsingør Værft. Jacobsen har ovenikøbet “valgt ikke at anonymisere”, for at ikke at “fjerne autoritet” fra mig og de øvrige interviewede. Det finder jeg uetisk – men havde nu forfatteren bidraget med ny erkendelse, så kunne jeg vel have levet

med det. Det gør forfatteren ikke. Hun fremstiller det, jeg sagde, løsrevet fra sin sammenhæng og derfor med et indhold, der stort set er det modsatte af, hvad jeg mente med mine ord.

Inden for naturvidenskaberne skal forskningens undersøgelse kunne eftergøres af andre, der skal kunne nå til samme resultat, hvis konklusionen skal kunne bære. Derfor var det skidt for eliteforskeren Milena Penkowa, at en hel dybfryser med hendes forsøgsrotter forsvandt sporløst på den iberiske halvø. Det satte spørgsmålstegn ved validiteten af hendes forskningsresultater – og i øvrigt ved hendes sanddruelighed.

Amanda Jacobsens problemstilling er ikke en naturvidenskabelig problemstilling. Problemstillingen kan nok bedst karakteriseres som lingvistisk, når hun vil “... undersøge mænds og kvinders italesættelser eller *gøren* af maskuline og feminine diskurser” i forlængelse af “det postmoderne skift inden for arbejderhistorisk forskning”, kendetegnet ved, at “der sættes fokus på sproget som en konstruerende magt”.³

Det, Amanda Jacobsen undersøgte, var så bl.a. *mit* sprog.⁴ Og da jeg ikke er en dybfrossen rotte i en forsvundet fryser, har jeg selv mulighed for at bidrage, så det vil jeg gøre. Jeg vil i

det følgende søge at efterprøve forfatterens konklusioner, dels ved hjælp af transskriberingen af interviewet med mig selv, men også ved at se på det anvendte begrebsapparat. Lad os tage det sidste først.

Til sit formål har Jacobsen bevæbnet sig med et begrebsapparat fra Judith Butler. Butler selv bygger tungt på Foucault og hans idéer om undertrykkelse af den enkelte gennem sproget, gennem tildeling af identitet. Men hvor Foucault undersøgte fængselssystemer og sindssygeanstalter for at kunne udvikle sit begrebsnetværk af "udsagn", "diskurs", "diskursiv strategi" og "dispositiv", bevæger Butler sig ikke ud i den virkelige verden efter noget. Hun er rundet af den idealistiske tradition.

Butler bygger først og fremmest på psykoanalytikere og filosoffer (Lacan, Freud, Kristeva, Hegel, Austin, Foucault, Nietzsche, Wittig m.fl.). I sin berømte bog *Gender Trouble. The Subversion of Identity* (1990) gør Butler op med det konceptuelle arbejde, Simone de Beauvoir leverede med sin bog *Det Andet Køn* (1949), hvori Beauvoir udviklede fænomenologisk baserede begreber om "kroppen som en situation" og om forholdet mellem biologi og levet erfaring: "Kvinde er ikke noget, man fødes som, men noget man bliver." Det skabte en frugtbar ramme om bidrag til feministisk forskning fra andre discipliner som historie, sociologi, antropologi m.fl.

I 1960'erne byggede den amerikanske psykoanalytiker Robert Stoller videre på denne type begrebsudvikling med opstillingen af "biologisk" over for "socialt" køn, "kønsidentitet" og "kønsroller". Den politiske pointe er, at det sociale køn og kønsrollerne ses som historisk foranderlige, og at biologiske forhold dermed ikke kan ligge til grund for eller retfærdiggør

sociale normer. Hermed var der med andre ord gjort op med den biologiske determinisme – med "køn som skæbne".

Men Butler ville i en anden retning. Hun stillede spørgsmålstejn ved antagelsen om seksualitet i begrebet det "biologiske køn". Butler fandt det ikke acceptabelt at antage heteroseksualitet i kategorien "sex". Hun mente, at også det biologiske køn er kulturelt, performativ og diskursivt – i lige så høj grad som det sociale. Ifølge Butler "gør man sit køn".⁵ Hun udviklede en teori om "performativitet" – et udtryk, hun lånte fra filosofen J. L. Austin. (Han brugte det dog på en helt anden måde og demonstrerede sine pointer logisk ved hjælp af eksempler, hvor Butler i stedet causerer).⁶

Dermed så Butler fuldstændig bort fra kønsbegrebets naturvidenskabelige udspring og funktion i klassifikationen "kønnet formering", som arten *Homo Sapiens Sapiens* er kendetegnet ved. Hverken samfund, historie eller naturvidenskaberne og deres resultater bliver inddraget i Butlers filosofiske overvejelser.⁷ I hendes univers drejer alt sig om konstruktioner, sproget og dets tvang, bevidstheden og det ubevidste. I Butlers begrebsapparat blev "sex" opslugt af "gender", og det var også meningen.⁸ I de gængse postmoderne teorier er alle identiteter flydende, ustabile og konstruerede.

Var det frugtbart at kassere Simone de Beauvoir, Robert Stoller og andre i den tradition? I al fald ikke for flertallet af kvinder. Tania Ørum skrev i en anmeldelse af Toril Mois bog *Hva er en kvinde?* (1998):

"Den teoretiske udvikling, der har fundet sted under indflydelse af ikke mindst fransk poststrukturalisme, har skaffet feminister bedre fodfæste inden for de akademiske insti-

tutioner (ikke mindst i USA), men har samtidig bragt deres analyser på afstand af de umiddelbare selv-oplevede personlige, politiske og institutionelle hverdags erfaringer.

Måske endog på så stor afstand, at de feministiske teser – f.eks. om at der slet ikke eksisterer biologiske kønsforskelle, men udelukkende ideologiske magtforhold – forekommer ganske irrelevante for flertallet af kvinder, hvad der efterladeret tomrum, hvor allehånde populære godtkøbsskrifter om kønsforhold kan vinde indpas.”⁹

Jeg er helt enig i Toril Mois kritik og anbefaling af Simone de Beauvoir som et bedre grundlag for frugtbar feministisk forskning.

Men ikke alt er psykoanalyse og filosofi hos Judith Butler. Butler er – som også Simone de Beauvoir og Foucault var det – stærkt optaget af individets frigørelse, herunder sin egen. I sin bog bygger hun også på egne “hverdags erfaringer”, som dog må være anderledes end flertallets, idet Butler ikke er heteroseksuel. Butler understregede i et forord (1999) til et genoptryk af *Gender Trouble*, at teksten i bogen ikke blot havde rod i “academia”, men i hendes liv i et samfund af lesbiske og bøsser på Østkysten af USA. Hun havde med andre ord sine personlige erfaringer – men også motiver – til at prøve at fjerne antagelsen om heteroseksualitet:

“In 1989 I was most concerned to criticize a pervasive heterosexual assumption in feminist literary theory. I sought to counter those views that made presumptions about the limits and propriety of gender and restricted the meaning of gender to received notions of masculinity and femininity. It was and remains my view that any feminist theory that

restricts the meaning of gender in the presuppositions of its own practice sets up exclusionary gender norms within feminism, often with homophobic consequences.”¹⁰

Og ifølge Butler underminerer den binære diskurs “feminismens enhed”. Det er undertrykkende, at der antages at være to køn (biologisk: kønnet formering), og at heteroseksualitet antages som det normale:

“My suggestion is that the presumed universality and unity of the subject of feminism is effectively undermined by the constraints of the representational discourse in which it functions.”¹¹

Butler ønsker en mere “radikal feministisk kritik” – og en mere radikal bevægelse. Kvindebewægelsen skal konvergere politisk med bøsser og lesbiskes perspektiv på køn og med poststrukturalistisk teori, skrev hun i sit forord til *Gender Trouble* (1990):

“The texts are assembled to facilitate a political convergence of feminism, gay and lesbian perspectives on gender, and poststructuralist theory. Philosophy is the predominant disciplinary mechanism that currently mobilizes this author-subject, although it rarely if ever appears separated from other discourses. This inquiry seeks to affirm those positions on the critical boundaries of disciplinary life. The point is not to stay marginal, but to participate in whatever network or marginal zones is spawned from other disciplinary centers and that, together, constitute a multiple displacement of those authorities. The complexity of gender requires an interdisciplinary and

postdisciplinary set of discourses in order to resist the domestication of gender studies or women studies within the academy and to radicalize the notion of feminist critique.”¹²

Amanda Jacobsen bruger Butlers begreber om:

“... køn som noget, der sker via individers tvungne gentagelse af diskursen om køn. De tvungne gentagelser sker inden for et norm-sæt kaldet “det heteroseksuelle hegemoni”. Hegemoniet bygger på forestillinger om et binært oppositionsforhold mellem kønskategorierne mand kontra kvinde. Køn er altså ikke noget vi er, men noget vi konstant performer eller *gør* via diskurser om det maskuline og feminine køn.”¹³

Og hun konkluderer på grundlag af sine værfts-interviews:

“Samlet set tyder erindringerne på, at der var en kønnet arbejdstone på tværs af værfterne, hvorigennem det maskuline og feminine køn blev gjort og forhandlet i opposition til hinanden.”¹⁴

Den konklusion vil jeg ikke skrive under på. Her føler jeg mig som offer for en post-strukturalistisk konstruktion. Bevæbnet med transskriberingen af Amanda Jacobsens interview med mig, vil jeg derfor gå til modstand!

Jeg kan af interviewet se, at Jacobsen flere gange forgæves søgte bekræftelse på sine teser. Jeg stillede mig dog ret uforstående an hver gang. For eksempel over for hendes spørgsmål om, hvorvidt vi kvinder studsede over “den særlige jargon”, “den grove måde, man talte til hinanden på?”

Næh, svarede jeg, “vi talte ikke anderledes sammen, de fleste af os.” Vi var jo kolleger, “og det var jo de bedste kammerater, man kunne have med ud at drikke en fredag aften efter andet hold. De passede virkelig på én, ikke?”

Jeg var også lidt paf over spørgsmålet, om jeg havde familie på værftet? Det blev begrundet sådan her:

“Nej. Okay. Fordi jeg tænkte, det var sikkert også – hvis man nu havde arbejdet sammen med nogle familiemedlemmer så kunne det være man havde været sådan lidt mere, det ved jeg ikke ... altså, tryk i arbejdet, eller hvad ved jeg.”

Næh, nej, jeg rendte ikke rundt og var bange for kollegerne i hverken sektionshallerne eller dokken. Og oplevede meget sjældent, at nogen var “ud til bens”. “For man var jo kollega”, som jeg fortalte hende, igen og igen.

Heller ikke i forhold til alkohol-kulturen på værftet, kunne jeg være behjælpelig med at “gøre mit køn” eller tilpasse en feminin diskurs, således som det fremgår af transskriberingen:

“AJ: Som du husker det, var det så egentlig primært mændene som var en del af den her alkoholkultur, eller var det lige så meget kvinderne der var med i den?

IO: Ah [trækker på det] det tør jeg ikke sige noget om –

AJ: Nej

IO: – statistisk signifikant om. Men altså jeg –, jeg tror nok at –, at vi var da nogen stykker der bestemt også sagtens kunne tage fra i forhold til alkohol.”

Men naturligvis er der forskel på de to køn –

mente og mener jeg – og det vidste vi kvindelige kranførere nok, hvordan vi skulle udnytte i forhold til mestrene, som havde magt over både os og de mandlige ansatte. Det vil fremgå af det følgende fra transskribering af interviewet:

“IO: Der var et dametoilet, og det skulle de jo have når de havde fået kvindelige kranførere – og på det her dametoilet, der måtte de [mestrene] jo ikke komme ind – fordi de var jo mænd, ikke? Så der inviterede vi [griner] så alle mulige andre ind, så kunne vi stå derinde og synge og sådan noget, hvis vi holdt en pause, vi ikke skulle have holdt. Og det kunne de jo høre, de her mestre...” Vi ved godt I er derinde!” [griner]

AJ: Okay [griner med]. Nå men, ja, ja. Det var da virkeligheden sådan lidt smart. Så

havde I jeres eget domæne derinde

IO: Ja, ja, det var faktisk lige så godt som klubhuset. Relativt stort dametoilet.

AJ: Ja? Og det kan de så jo ikke gøre så meget ved, for de kunne jo ikke komme ind

IO: Nej, det kunne de ikke

AJ: Men selvfølgelig, jeg tænker også at man på en eller anden måde har, altså, i nogen sammenhæng måske rottet sig lidt sammen, altså, måske som-, som kvindelige kranførere?

IO: Nej, det tror jeg faktisk ikke.”

Igen en nitte for Jacobsens tese. For det, vi havde gang i på det dametoilet, havde ikke noget med nogen feminin diskurs at gøre: svejsere og anhuggere af hankøn holdt fest sammen med os derinde. Vi leverede lokalet, de kom med øllet, og så blev der ellers sunget sange og fortalt historier kollegerne imellem...

Så disse ytringer af mine kunne hun ikke bruge til noget. Og de er heller ikke med i artiklen. Det er derimod en historie, jeg fortalte hende om min første dag på værftet. Den har hun fået helt galt fat på.

På min første arbejdsdag blev jeg budt velkommen af Mester i Sektionshal 2; han gav mig en del instruktioner – og en af dem var, at det ikke gik, at jeg mødte op i kjole eller nederdel, for så kunne han risikere, at skibsbyggere og svejsere standsede arbejdet for at kigge mig op under skørterne, når jeg kravlede op i kranen. Og den slags arbejdsafbrydelser kunne man ikke have. Hans instruks fandt jeg ret morsom, men selvfølgelig ville jeg da ikke møde op i kjole. Den slags beklædningsgenstande havde jeg faktisk slet ikke i skabet. Ikke desto mindre fik Amanda Jacobsen det til:

“Ud fra Irenes erindring bliver det klart, hvordan den feminine diskurs, udtrykt gennem traditionel kvindelig påklædning, af praktiske hensyn måtte gøres mere maskulin i sektionshallen på B&W, i mødet med den maskuline diskurs. Irene måtte iføre sig bukser frem for kjole eller nederdel, og på den måde gøre det feminine køn anderledes i sin traditionelle form. Videre viser Irenes erindring, at påklædning, der fremhævede kvindekroppen, tiltrak sig mandlig sensuel opmærksomhed og forstyrrede mændenes arbejde i værftshallen.”¹⁵

”Jøsses”, skrev jeg til Amanda Jacobsen i sommer, “Jeg ejede ikke en eneste kjole eller nederdel på det tidspunkt af mit liv – ikke een!”

Amanda Jacobsens artikel indeholder en god del spekulation, og jeg blev vred over at blive tillagt meninger, jeg ikke har. Jeg kan ikke få

øje på, at artiklen bidrager med erkendelse, hvilket efter min mening skyldes både forfatterens mangel på kendskab til etiske krav i forbindelse med interviews – men også hendes begrebsapparat, som jeg finder ekstremt ufrugtbart.

Og hvis nogen har lyst til at vide, hvad historien bag det interview, Amanda Jacobsen foretog med mig var – og hvad jeg faktisk sagde – så er den som følger.

For et par år siden, på en Facebook-side for tidligere skibsværftsarbejdere, forsøgte jeg og andre at bistå CPH Village med at erindre “øgenavnene” på kvindelige kranførere fra B&W Skibsværft, hvor jeg selv havde arbejdet i en halv snes år. Navnene skulle bruges til container-studieboliger på Refshaleøen, hvor B&W Skibsværftet havde været placeret indtil lukningen i 1996.

Vi kom op med “Nattens dronning”, som en kvindelig kranfører på nathold blev kaldt – og samtidig erindrede flere af os en dødsulykke på netop natholdet: Judith, enlig mor til to, blev revet i døden i sit førerhus, fordi de store portalkraner ikke kunne passere hendes kran. Den historie førte til flere – og Lars K. Christensen, som på det tidspunkt arbejdede på Værftsmuseet i Helsingør, opfordrede mig på den baggrund til at lade mig interviewe i forbindelse med et projekt omkring en udstilling, man var i gang med at forberede. God idé, synes jeg!

Covid-19 kom imidlertid på tværs, projektet gik i stå, og Lars fik nyt arbejde. Så en dag i maj 2021 fik jeg en mail fra Amanda Jacobsen fra Museerne Helsingør, om hun måtte interviewe mig om min tid på B&W? Selvfølgelig måtte hun det!

Interviewet fandt sted den 16. juni 2021 i

mit hjem på Frederiksberg. Og jeg havde meget på hjerte, så hun havde ikke nødvendigvis at stille mange spørgsmål. På mit spørgsmål til sidst om det var den slags historier, jeg havde fortalt, der havde relevans, svarede hun:

“Jo, men det tror jeg det helt bestemt det har. Det er jo det her brede billede, som vi i virkeligheden gerne vil have, ja. De her historier både på godt og ondt, som man kan huske fra sin tid på værftet.”

Der var en rød tråd i “det brede billede”, jeg havde malet: fra min tid på værftet huskede jeg sammenholdet og galgenhumoren, som både arbejdspladsens traditioner, de lidt barske arbejdsbetingelser og de mange ulykker, de befordrede. Kulden, støjen, svejserøgen, blæsten og højderne, man kunne falde ned fra, men også frihedsgraderne i arbejdet – til forskel fra samlebåndsarbejdet på fabrikken. Og de mange sjove oplevelser: hvad man dog ikke kunne slippe af sted med dengang uden at blive fyret!

Mange af historierne illustrerede, hvor stor en grad af kontrol, arbejderkollektivet dengang havde i forhold til ledelsen. Og selvfølgelig fortalte jeg også om strejkerne: den, jeg selv organiserede for at få ophævet fyringen af vor fungerende tillidsmand, og de andre, hvor de tusinder af ansatte brugte deres kollektive magt til at opnå faglige eller politiske mål. Et billede, jeg formidlede til hende, var et demonstrationstog: række efter række af skibsværftsarbejdere i blå kedeldragter, arm i arm, som fyldte Refshalevej op, spærrede broen på vej til Christiansborg, mens de taktfast råbte: “Her. Kommer. B og W”. Jo, der var stolthed og værdighed blandt arbejderne på værftet.

Derfor kunne jeg på Jacobsens spørgsmål

om, om tiden på B&W havde betydet noget for min selvforståelse, kun bekræfte: "Meget!". Jeg havde fået min opdragelse som faglig aktivist der. Vi arbejdede tæt på naturkræfterne; vi var afhængige af hinanden og af at have hinandens ryg. Vi var i den sammenhæng *ikke* mænd og kvinder, vi var arbejdere og kolleger. Jeg havde bevidnet mange ulykker og lært af mine kollegers tilgang til de farlige arbejdsvilkår. I forbindelse med Judiths død lærte jeg, at når nogen bliver dræbt på arbejde, så går alle hjem: "Det skal ikke være gratis at slå folk ihjel i produktionen". At være en god kranfører gav selvverd og selvtillid: jeg var ikke et lille forskræmt feminint pus. F.eks. sagde jeg som kranfører nej til mange løsninger, som ville have været lettere for anhuggerne, fordi de var sikkerhedsmæssigt uforsvarlige. Også selvom folkene på gulvet blev sure på mig og tilkaldte mester, så han kunne give mig en skideballe. Jeg sluttede interviewet af med et par vovede historier, som Amanda Jacobsen godt ville have med, selvom jeg advarede om, at de måske ikke ville være OK at fortælle fra en højtaler på et museum, hvor der kom børn... Ja, vi havde nok "en særlig jargon" på værftet, men den var ikke opdelt på køn.

Det var i hovedtræk det billede, jeg malede med mit sprog og mine ytringer den 16. juni 2021. Den mening, jeg tillægges i Amanda Jacobsens artikel, er ikke min. Den må tilhøre en dybfrossen rotte i en kummefryser, der er blevet væk, men nu er kommet – socialt konstrueret – til syne.

Irene Odgaard, cand.mag.
Redaktør, 3F, emeritus
iodgaard@kranen.dk

Noter

1. Amanda Jacobsen: "Køn på værfter – erindringer om køn fra mandlige og kvindelige værftsarbejdere 1960-1980", *Arbejderhistorie*, 1, 2022, s. 28-49, s. 29.
2. *Ibid.*, s. 46.
3. *Ibid.*, s. 33.
4. Samt måden, jeg brugte det og den sammenhæng, jeg fremførte mine ytringer i. Amanda Jacobsen skrev således til mig (10. juni 2022): "Desuden vil et analysegreb, hvor man kigger på konstruktioner, ikke alene medtænke, hvad der bliver sagt, men også på hvilke måder, der bliver sagt hvad og i hvilke sammenhænge."
5. Her bygger Butler på Nietzsche, se: Judith Butler: *Gender Trouble. Feminism and the subversion of Identity*, London 1990, s. 33"
6. Se: BBC-foredraget "Performative Utterances" (1956) i J.L. Austin: *Philosophical Papers*. Oxford 1970.
7. Måske med undtagelse af Levi-Strauss, som hun diskuterer.
8. Se: Butler: 1990, s. 5-9.
9. Tania Ørum: Anmeldelse af Toril Moi: Hva er en kvinne? Kjønn og krop i feministisk teori, (Gyldendal 1998), *Kvinder, køn og forskning*, 2, 1999, s. 84
10. Butler: 1999, s. vii.
11. Butler: 1990, s. 7.
12. *Ibid.*, s. xxxii
13. Jacobsen: 2022, op.cit., 34.
14. *Ibid.*, s. 35.
15. *Ibid.*, s. 39.